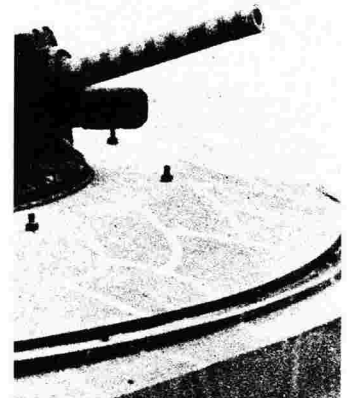

Η ΧΡΟΝΙΑ ΠΟΥ ΑΛΛΑΞΕ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ

Ο γερμανός Γιώακιμ Κέπνερ, δημοσιογράφος της «Süddeutsche Zeitung» και συγγραφέας, μιλάει για τη Γερμανία του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου και για τη σκιά των 40s στις σχέσεις της ευρωπαϊκής υπερδύναμης σήμερα.

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ ΣΤΟΝ *Μάρκο Καρασαρίνη*

→ 1941

Τον Δεκέμβριο του 1940 ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος έμοιαζε να πλησιάζει στο τέλος του. Η Γαλλία είχε κατακτηθεί, η Σοβιετική Ενωση ήταν σύμμαχος της ναζιστικής Γερμανίας, οι Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής παρακολουθούσαν τα τεκταινόμενα στην Ευρώπη από την υπερατλαντική τους απομόνωση και ο μοναχικός αγώνας της Μεγάλης Βρετανίας έμοιαζε αναπόφευκτο να λήξει μάλλον σύντομα, είτε με την ήττα είτε με τη συνθηκολόγησή της. Έναν χρόνο αργότερα το σκηνικό παρουσιάζοταν ολότελα διαφορετικό: οι στρατιές του Χίτλερ είχαν εισβάλει στη Σοβιετική Ενωση φτάνοντας έως τις πύλες της Μόσχας, η Ιαπωνία είχε επιτεθεί στο Περλ Χάρμπορ και η Γερμανία ως σύμμαχος της είχε κηρύξει τον πόλεμο στις ΗΠΑ. Τα στρατόπεδα ήταν πλέον αυτά που γνωρίζουμε, η σύρραξη είχε επεκταθεί σχεδόν σε ολόκληρο τον πλανήτη, το Ολοκαύτωμα βρισκόταν ήδη στα πρώτα του στάδια.

Την ιστορία της μοιραίας αυτής χρονιάς για την Ευρώπη και τον κόσμο αφηγείται παραστατικά στο βραβευμένο στη Γερμανία βιβλίο του με τίτλο «1941. Όταν ο πόλεμος εξαπλώθηκε στον κόσμο» (εκδόσεις Μεταίχμιο) ο 57χρονος δημοσιογράφος της «Süddeutsche Zeitung» Γιόακιμ Κέπνερ. Για τον Κέπνερ προτεραιότητα έχει να ξεδιαλυθούν μύθοι και να τονιστούν άγνωστες λεπτομέρειες της στιγμής αυτής: ο μύθος των ανήξερων για τα σχέδια του Χίτλερ στρατηγών, ο μύθος της άμωμης από τα εγκλήματα πολέμου Βέρμαχτ, η στήριξη του Φίρερ από την πλειονότητα των Γερμανών ως το τέλος

«ΟΣΟΙ ΣΤΡΑΤΗΓΟΙ ΤΗΣ ΒΕΡΜΑΧΤ ΕΠΕΖΗΣΑΝ ΔΗΜΙΟΥΡΓΗΣΑΝ ΕΝΑΝ ΜΕΓΑΛΟ ΜΥΘΟ: ΟΤΙ ΕΠΡΑΞΑΝ ΤΟ ΚΑΘΗΚΟΝ ΤΟΥΣ ΟΠΩΣ ΑΚΡΙΒΩΣ ΟΙ ΣΤΡΑΤΗΓΟΙ ΤΩΝ ΑΛΛΩΝ ΣΤΡΑΤΩΝ, ΟΤΙ ΕΞΑΠΑΤΗΘΗΚΑΝ ΑΠΟ ΤΟΝ ΧΙΤΛΕΡ ΚΑΙ ΟΤΙ ΑΝ ΓΝΩΡΙΖΑΝ ΤΗΝ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ, ΘΑ ΕΙΧΑΝ ΑΝΤΙΣΤΑΘΕΙ. ΔΕΝ ΥΠΑΡΧΕΙ ΚΑΜΙΑ ΑΠΟΛΥΤΩΣ ΑΛΗΘΕΙΑ ΣΕ ΟΛΑ ΑΥΤΑ»

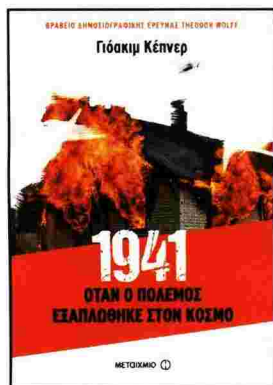
του Πολέμου, η σκιά του στα χρόνια της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα είναι μερικά μόνο από τα θέματα που φρόντισε να υπογραμμίσει συζητώντας με το ΒΗΜΑgazino.

Γιατί τελικά το 1941 εξελίσσεται σε μοιραία χρονιά για τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο και την τελική τύχη της ναζιστικής Γερμανίας; «Το 1941 τα γεγονότα έρχονται

με ρυθμό χιονοστιβάδας. Στις αρχές της χρονιάς ο πόλεμος είχε κατά βάση περιοριστεί σε μια ναυτική και αεροπορική σύγκρουση μεταξύ Γερμανίας και Μεγάλης Βρετανίας, αν εξαιρέσει κανείς τις παλοβρετανικές μάχες στη Βόρεια Αφρική. Πολλοί πίστευαν ότι ο πόλεμος έφτανε στο τέλος του: το μόνο που απέμενε ήταν μια υπό όρους ειρήνη με την Αγγλία. Στο τέλος της χρονιάς η Γερμανία βρίσκεται σε πόλεμο με τις Ηνωμένες Πολιτείες και τη Σοβιετική Ενωση. Πρόκειται λοιπόν για το αποφασιστικότερο έτος της σύρραξης, εκείνο που θα έδειχνε πώς θα εκμεταλλευόταν η ναζιστική Γερμανία τη νίκη της στη Δύση. Έκανε το χειρότερο δυνατό, προσπαθώντας να υποτάξει και την Ανατολή. Η επίθεση στη Ρωσία μπορεί να ήταν άσφωγα σχεδιασμένη στρατιωτικά, κανένας όμως δεν είχε ιδέα τι θα έκαναν ακόμα κι αν είχαν καταλάβει τη Μόσχα. Ο πόλεμος δεν θα είχε τελειώσει εκεί, όπως δεν τελείωσε και για τον Ναπολέοντα το 1812».

Ο μύθος της «έντιμης Βέρμαχτ», του στρατού που πολέμησε στο όνομα της Γερμανίας και απλώς εκτελούσε διαταγές, χωρίς να γνωρίζει τίποτε για τα εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας και το Ολοκαύτωμα, πόση βάση έχει; «Όσοι στρατηγοί της Βέρμαχτ επέζησαν δημιούργησαν έναν μεγάλο μύθο: ότι έπραξαν το καθήκον τους όπως ακριβώς οι στρατηγοί των άλλων στρατών, ότι εξαπατήθηκαν από τον Χίτλερ και ότι αν γνώριζαν την πραγματικότητα, θα είχαν αντισταθεί. Δεν υπάρχει καμία απολύτως αλήθεια σε όλα αυτά. Ο Χίτλερ εξ αρχής τους είχε εξηγήσει τους σκοπούς του, εξ αρχής τους είχε μιλήσει για έναν πόλεμο εξόντωσης κατά των Εβραίων και των Σλάβων, εξ αρχής τους είχε πει “να είστε σκληροί στην Ανατολή”. Ίσως να μη γνώριζαν τα πάντα, γνώριζαν όμως τη μεγάλη εικόνα. Οι ίδιοι κατά την έναρξη της εκστρατείας στη Ρωσία έλεγαν στους στρατιώτες τους “να είστε σκληροί, να μη δείχνετε έλεος, να μην έχετε συνείδηση” και άλλα παρόμοια. Ήξεραν πως το κάψιμο χωριών δεν ήταν φυσικά κάτι που είχαν διδαχθεί οι απλοί στρατιώτες».

Και το τονίζετε αυτό στην αρχή του βιβλίου, όταν αναφέρετε την περίπτωση του στρατιώτη Γιόχανες Μπλάσκοβιτς. «Ο Μπλάσκοβιτς είναι μια ενδιαφέρουσα περίπτωση γιατί δεν υπήρξε μέλος της οργανωμένης γερμανικής αντίστασης. Ήταν ένας πολύ συντηρητικός άνθρωπος, παρ' όλα αυτά η περιπτώσή του δείχνει ακριβώς ότι υπήρχε διάκριση μεταξύ συντηρητικών Γερμανών και ναζι εγκλη-

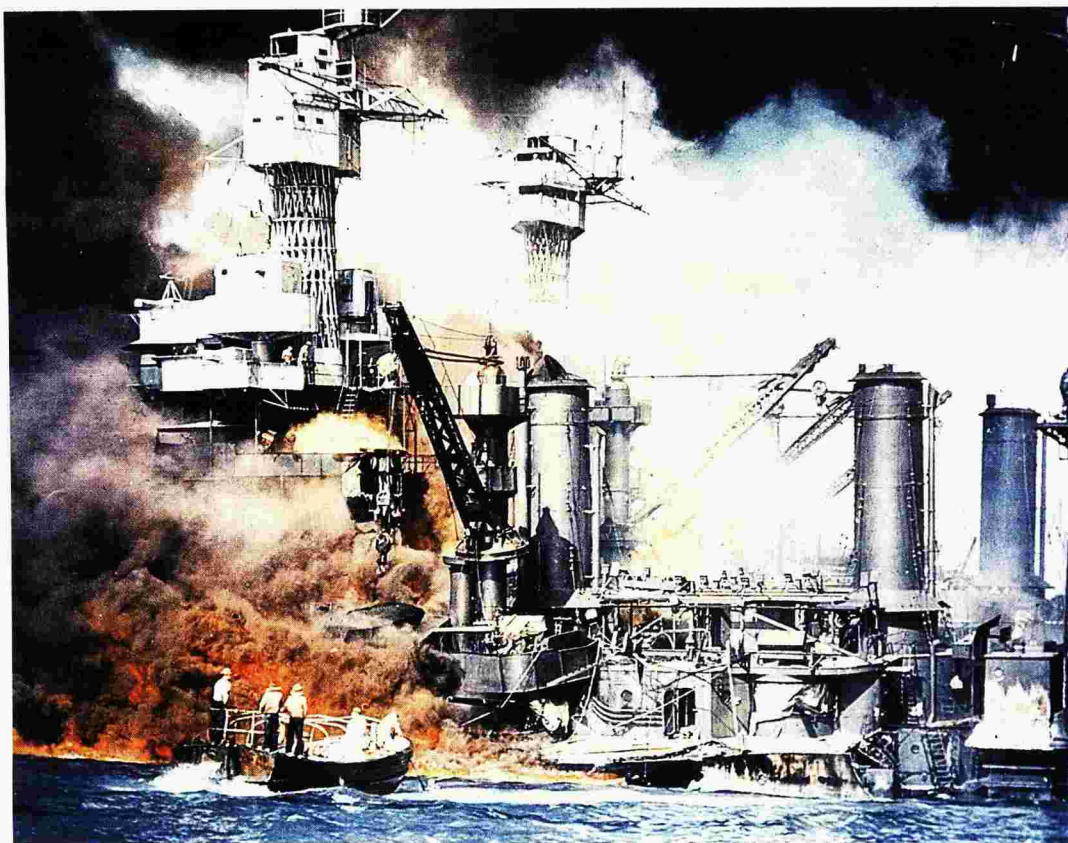
Το βιβλίο «1941. Όταν ο πόλεμος εξαπλώθηκε στον κόσμο» κυκλοφορεί από τις εκδόσεις Μεταίχμιο. Την Παρασκευή 4 Μαΐου ο Γιόακιμ Κέπνερ θα επισκεφθεί την εφετηνή Διεθνή Εκθεση Βιβλίου Θεσσαλονίκης, καλεσμένος του Goethe-Institut Thessaloniki, και θα μιλήσει για το βιβλίο του.

ΒΗΜΑGAZINO, Διεύθυνση: Μιχαλακοπούλου 80

Τηλέφωνο: 2113657000, Email: vimagazino@dolnet.gr, Σελίδες: 26-31, Εμβαδό: 357626

Η επίθεση της Ιαπωνίας στο Περλ Χάρμπορ στις 7 Δεκεμβρίου 1941 είχε ως συνέπεια την κήρυξη πολέμου εναντίον των ΗΠΑ εκ μέρους της Γερμανίας, συμμάχου της Ιαπωνίας, απόφαση καταστροφική για το ναζιστικό καθεστώς.

ματιών. Ελεγε: «Δεν είμαι εγκληματίας, δεν αφήνω τους στρατιώτες μου να μετάσχουν σε μαζικές δολοφονίες, να εξοντώνουν Εβραίους ή Πολωνούς». Πιο ενδιαφέρον ακόμα είναι το πόσο μακριά ήταν έτοιμος να φτάσει: διαμαρτυρήθηκε εγγράφως, ζήτησε να μιλήσει στους ανωτέρους του, ζήτησε να μιλήσει στον Χίτλερ – όλοι αρνήθηκαν. Δοκίμασε τα πάντα εντός του νομικού πλαισίου, δοκίμασε τη διαμαρτυρία, δοκίμασε την ανυπακοή σε διαταγές. Το χειρότερο που του συνέβη ήταν ότι μετατέθηκε στο δυτικό μέτωπο ως διοικητής στην κατεχόμενη Γαλλία. Δεν απειλήθηκε ούτε η ζωή ούτε καν η σταδιοδρομία του. Τον περιθωριοποίησαν προάγοντάς τον. Το πιο ενδιαφέρον από όλα φυσικά είναι ότι έως το 1944 ήταν ο μοναδικός που αντιτάχθηκε σε όσα συνέβαιναν. Και όταν αργότερα κάποιοι βρήκαν το θάρρος να αντισταθούν, δεν ήταν η πλειονότητα».

Η περίπτωση του, με άλλα λόγια, δείχνει ότι υπήρχε δυνατότητα επιλογής. «Πολλοί μετά τον πόλεμο χρησιμοποιούσαν το επιχείρημα “και τι να κάναμε;”. Να λοιπόν, το παράδειγμα του Μπλάσκοβιτς δείχνει τι θα μπορούσαν να κάνουν. Και δικαιούται να αναρωτηθεί κανείς τι θα είχαν κάνει η χιλιερική κυβέρνηση και το ναζιστικό κίνημα στην περίπτωση που οι στρατιωτικοί είχαν πραγματικά αντισταθεί εξ αρχής».

**«ΤΟ ΟΛΟΚΑΥΤΩΜΑ
ΒΡΙΣΚΕΤΑΙ ΣΤΟ
ΕΠΙΚΕΝΤΡΟ ΤΗΣ
ΝΑΖΙΣΤΙΚΗΣ
ΙΔΕΟΛΟΓΙΑΣ. ΜΕΤΑ ΤΟ
ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΟΜΩΣ ΟΙ
ΝΑΖΙ ΕΠΕΦΥΛΑΣΣΑΝ
ΠΑΡΟΜΟΙΑ ΤΥΧΗ ΣΕ
ΑΡΚΕΤΟΥΣ ΣΛΑΒΙΚΟΥΣ
ΛΑΟΥΣ. ΘΑ ΜΕΤΕΤΡΕΠΑΝ
ΤΗΝ ΑΝΑΤΟΛΗ ΣΕ ΕΝΑ
ΕΙΔΟΣ ΓΕΡΜΑΝΙΚΗΣ
ΑΠΟΙΚΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥΣ
ΑΥΤΟΧΘΟΝΕΣ ΛΑΟΥΣ
ΣΕ ΣΚΛΑΒΟΥΣ – ΑΝ
ΔΕΝ ΤΟΥΣ ΕΞΑΛΕΙΦΑΝ
ΕΝΤΕΛΩΣ»**

Ο μέσος γερμανός στρατιώτης πόσα ακριβώς γνώριζε; «Κάποιοι λένε ότι η Βέρμαχτ ήταν πλήρως αθώα των εγκλημάτων. Υστερα από όσα γνωρίζουμε σήμερα, ύστερα από τη μεγάλη περιοδεύουσα έκθεση του Ινστιτούτου Κοινωνικών Ερευνών του Αμβούργου το 1995 για τα εγκλήματα της Βέρμαχτ, δεν μπορεί να το πει κανείς αυτό. Πολλοί στρατιώτες, όπως τα πληρώματα των αρμάτων μάχης, για παράδειγμα, λόγω του γεγονότος ότι βρίσκονταν διαρκώς στην πρώτη γραμμή, πράγματι δεν ήξεραν τι γινόταν στα μετόπισθεν. Ο χαρακτήρας του πολέμου όμως, η φύση του ως πολέμου εξόντωσης, τους ήταν γνωστός εξ αρχής γιατί έτσι είχαν διαταχθεί να τον διεξαγάγουν. Και πολλοί στρατιώτες είχαν δει σκηνές φρίκης – ή τις είχαν διαπράξει κιόλας, εφόσον οι αξιωματικοί τους προέτρεπαν: “Σκοτώστε, δολοφονήστε, λεηλατήστε για το καλό της Γερμανίας και της Ευρώπης”.

Κάποιοι στα γράμματά τους συμπονοούν τους ρώσους αιχμαλώτους, πολύ περισσότεροι όμως τους λένε “υπανθρώπους, κτηνώδεις, πρωτόγονους”. Αυτή ήταν η νοοτροπία πολλών, αν και όχι όλων. Πρέπει να προσθέσουμε ότι ο γερμανικός στρατός εκτέλεσε 30.000 δικούς του στρατιώτες στη διάρκεια του πολέμου. Δεν ήταν βέβαια λιποτάκτες ή αντιστασιακοί όλοι, πρόκειται για στοιχείο όμως που δείχνει την περιπλοκότητα στις αντιδράσεις και συμπεριφορές».

→

→ 1941

①

②

Οψεις Κατοχής.

1. Γερμανικό τανκ στην υπαίθρια αγορά της Αθήνας στην οδό Αθηνάς. **2.** Ο Γιохάνες Μπλάσκοβιτς, ο γενναίος γερμανός στρατηγός που αντιτάχθηκε στις ναζιστικές θηριωδίες. **3.** Ουρά έξω από γαλακτοπωλείο στο Παρίσι. **4.** Γερμανοί στρατιώτες αφαιρούν κομμουνιστικό έμβλημα από κτίριο τις πρώτες ημέρες της εισβολής στη Σοβιετική Ένωση, το καλοκαίρι του 1941.

③

④

Η μοίρα των εκατομμυρίων ρώσων αιχμαλώτων, οι οποίοι ουσιαστικά αφέθηκαν να πεθάνουν χωρίς σίτιση ή ιατρική περίθαλψη, είναι μια σχετικά άγνωστη πτυχή του πολέμου. «Η μοίρα των σοβιετικών αιχμαλώτων πολέμου είναι έγκλημα πολέμου ισοδύναμο της γενοκτονίας. Στη Γερμανία δεν έγινε γνωστό ούτε και αποδεκτό έως τη δεκαετία του 1970. Μέχρι τότε η ενοχή για την εξόντωση των εβραϊκών πληθυσμών είχε αναγνωριστεί, όχι όμως και το τι έγινε

σε χώρες όπως η Ελλάδα ή η Σοβιετική Ένωση. Τα 5,3 εκατομμύρια των σοβιετικών αιχμαλώτων δεν ήταν ευθύνη του ναζιστικού κόμματος, ήταν ευθύνη του γερμανικού στρατού. Και, όπως είπατε, απλώς τους άφησαν να πεθάνουν. Στην πραγματικότητα η πρόθεση ήταν να τους αφήσουν να πεθάνουν. Ακόμα και σήμερα που το γεγονός διδάσκεται στα πανεπιστήμια δεν είναι τόσο γνωστό όσο άλλα γερμανικά εγκλήματα. Μόνο ένας Γερμανός που έχει χάσει τα μυαλά του θα σας πει

“δεν διαπράξαμε το Ολοκαύτωμα”, αν τους πείτε όμως ότι οι Γερμανοί άφησαν 3,3 εκατομμύρια από τους σοβιετικούς αιχμαλώτους να πεθάνουν στον πόλεμο, θα σας κοιτάζουν με δυσπιστία».

Είναι ενδιαφέρον ότι παρά τις λεπτομερείς γνώσεις μας σήμερα για το Ολοκαύτωμα, για τις εκτελέσεις εκατομμυρίων, για τα στρατόπεδα θανάτου, για τους θαλάμους αερίων, αυτό που το κοινό δεν έχει

συνειδητοποιήσει είναι η ύπαρξη σε επίπεδο σχεδιασμού πολύ ευρύτερων μελλοντικών Ολοκαυτωμάτων – του «Generalplan Ost», του λεγόμενου «Γενικού Σχεδίου για την Ανατολή», για παράδειγμα. «Το “Γενικό Σχέδιο για την Ανατολή” δεν εφαρμόστηκε ποτέ πλήρως γιατί οι Ναζί έχασαν τον πόλεμο. Μόνο ένα μικρό τμήμα του είχε αρχίσει να εφαρμόζεται, γι’ αυτό και πολλοί ιστορικοί παλαιότερα το κατέτασσαν μεταξύ των ναζιστικών φαντασιώσεων που δεν θα έπρεπε να παίρνει κανείς στα σοβαρά. Λάθος. Στο Ολοκαύτωμα είναι που βλέπουμε το ναρκητήριο σημείο, την αφετηρία της εκτέλεσης αυτών των σχεδίων από τη ναζιστική Γερμανία. Το Ολοκαύτωμα βρίσκεται στο επίκεντρο της ναζιστικής ιδεολογίας. Μετά το τέλος του όμως οι ναζί επεφύλασσαν παρόμοια τύχη σε αρκετούς σλαβικούς λαούς. Θα μετέτρεπαν την Ανατολή σε ένα είδος γερμανικής αποικίας και τους αυτόχθονες λαούς σε σκλάβους – αν δεν τους εξάλειφαν εντελώς».

Εφόσον εντός του 1941 ο οριζοντας σκοτεινιάζει στρατιωτικά, στο εσωτερικό της Γερμανίας αρχίζουν να γίνονται έως έναν βαθμό γνωστά τα εγκλήματα πολέμου στη Σοβιετική Ένωση και η δολοφονική φύση του καθεστώτος είναι πλέον πλήρως εμφανής, γιατί η μεγάλη πλειονότητα των Γερμανών στηρίζει τελικά τον Χίτλερ ως το τέλος, σχεδόν, του πολέμου; «Καλή ερώτηση. Όταν η Γερμανία εισέβαλε στη Ρωσία πολλοί πανηγύρισαν, ακόμα περισσότεροι όμως όχι, γιατί αυτό που ανέμεναν ήταν μια σύναψη ειρήνης. Το κλίμα άλλαξε προς το καλύτερο μετά τις μεγάλες νίκες του καλοκαιριού. Η γερμανική κοινωνία βρισκόταν τότε στην αρπάγη μιας ολοκληρωτικής δικτατορίας, βρισκόταν όμως και στην αρπάγη μιας ψευδαισθήσεως. Και η ψευδαισθήση αυτή, με την υπόθαλψη της προπαγάνδας του καθεστώτος, συντηρήθηκε μέχρι πολύ αργά, έως τα τέλη σχεδόν του πολέμου».

Οι μνήμες του πολέμου σε πολλές περιπτώσεις επηρεάζουν σημαντικά σημερινές νοοτροπίες και συμπεριφορές. Στην περίπτωση της ελληνικής κρίσης χρέους, η πρόσληψη της Ελλάδας και της Γερμανίας στη δημόσια σφαίρα της κάθε χώρας περιείχε συχνά ευθείες αναφορές στην περίοδο της Κατοχής. «Η ελληνική οικονομική κρίση είχε πολλά αίτια και προφανώς κακή διαχείριση των οικονομικών δεδομένων από ελληνικής πλευράς, δεν είναι κάτι που θα το κρίνω εγώ, μια και δεν είμαι ειδικός περί τα οικονομικά. Ωστόσο,

κάποιοι Γερμανοί πατρνάρουν την Ελλάδα με έναν τρόπο που απεχθάνομαι προσωπικά, σαν η Ελλάδα να είναι ο κακός μαθητής που εμείς, οι καλοί, θα διδάσουμε. Ακόμη κι αν συμφωνούσα με τον παλιό μας υπουργό Οικονομικών, που δεν συμφωνώ, θεωρώ ότι ο τρόπος μεταχείρισης της Ελλάδας ο οποίος επελέγη ήταν θλιβερός και έδειχνε άγνοια της ιστορικής διάστασης των πραγμάτων. Γιατί οι μαζικές δολοφονίες και όλα τα υπόλοιπα που η Γερμανία έκανε στην Ελλάδα κατά την Κατοχή δεν αναγνωρίστηκαν ποτέ εδώ – ίσως είναι πιο γνωστά από όσα έγιναν στη Σοβιετική Ένωση, δεν έφτασαν ποτέ όμως στο επίπεδο της κατανόησης και της συμπύλωσης που η Γερμανία πέτυχε με

**«ΑΚΟΜΑ ΚΙ ΑΝ
ΣΥΜΦΩΝΟΥΣΑ ΜΕ ΤΟΝ
ΠΑΛΙΟ ΜΑΣ ΥΠΟΥΡΓΟ
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ, ΠΟΥ ΔΕΝ
ΣΥΜΦΩΝΩ, ΘΕΩΡΩ ΟΤΙ Ο
ΤΡΟΠΟΣ ΜΕΤΑΧΕΙΡΙΣΗΣ
ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ Ο
ΟΠΟΙΟΣ ΕΠΕΛΕΓΗ ΗΤΑΝ
ΘΛΙΒΕΡΟΣ ΚΑΙ ΕΔΕΙΧΝΕ
ΑΓΝΟΙΑ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΚΗΣ
ΔΙΑΣΤΑΣΗΣ ΤΩΝ
ΠΡΑΓΜΑΤΩΝ. ΓΙΑΤΙ ΟΙ
ΜΑΖΙΚΕΣ ΔΟΛΟΦΟΝΙΕΣ
ΚΑΙ ΟΛΑ ΤΑ ΥΠΟΛΟΙΠΑ
ΠΟΥ Η ΓΕΡΜΑΝΙΑ
ΕΚΑΝΕ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ
ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΚΑΤΟΧΗ ΔΕΝ
ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΤΗΚΑΝ ΠΟΤΕ
ΣΤΗ ΧΩΡΑ ΜΟΥ»**

τη Γαλλία μετά τη δεκαετία του '50, συμπεριλαμβανομένης της αποδοχής των ευθυνών των Γερμανών για όσα έπραξε η προηγούμενη γενιά.

Ο φιλελληνισμός ήταν πολύ υψηλός τον καιρό της Επανάστασης του 1821, έστω κι αν πολλοί Γερμανοί είχαν την εικόνα ενός αναστημένου Περικλή που διώχνει τους μουσουλμάνους. Ο ολοκληρωτισμός όμως εκβαρβάρισε το μυαλό πάρα πολλών Γερμανών και ως αποτέλεσμα η Ελλάδα υπέφερε πολύ

στα χρόνια της Κατοχής. Εγγραψα ένα κείμενο στην εφημερίδα μου, τη “Süddeutsche Zeitung”, όταν η ελληνική κυβέρνηση έθεσε το ζήτημα των πολεμικών αποζημιώσεων. Από νομική άποψη θεωρώ ότι κάτι τέτοιο δεν είναι εφικτό σήμερα, γιατί όμως να μη δημιουργηθεί ένα ίδρυμα για κοινά ελληνο-γερμανικά σχέδια συνεργασίας, όπως έγινε για όσους υποχρεώθηκαν σε καταναγκαστική εργασία στα στρατόπεδα συγκέντρωσης; Χρειάστηκε βέβαια μισός αιώνας για να αναγνωρίσει η Γερμανία ότι υπήρξαν σκλάβοι εργάτες και ότι έχουμε χρέος να φροντίσουμε για όσους επέζησαν. Θα έπρεπε λοιπόν να υπάρξει κάτι ανάλογο και για την Ελλάδα, ένα έθνος με το οποίο μάς δένουν και βαθιοί δεσμοί. Πολλές αντιδράσεις σε αυτό το κείμενό μου ήταν του τύπου “πρώτα πληρώσαμε το χρέος τους, τώρα θα πληρώσουμε και για την πολιτισμική τους ζωή”. Βλέπετε λοιπόν ότι πολλοί στη Γερμανία δεν έχουν ιδέα για το τι ακριβώς συνέβη – είναι μια στάση που αλλάζει σήμερα, είναι αλήθεια, με αργούς όμως ρυθμούς».

Εβδομήντα τρία χρόνια μετά το τέλος του πολέμου έχει συμφιλιωθεί η Γερμανία με την έννοια της ηγεσίας της Ευρώπης και τις ευθύνες που συνεπάγεται αυτή σήμερα; «Κατά μία έννοια. Νομίζω πως η Γερμανία έχει συνειδητοποιήσει ότι οφείλει να είναι μια θετική, δημιουργική δύναμη που να ωθεί την Ευρώπη προς τα εμπρός. Στρατιωτικά, ασ μην ξεχνάμε, η Γερμανία δεν επιθυμεί να αναπτύσσει στρατεύματα με τον τρόπο, ασ πούμε, που το κάνουν οι Αμερικανοί, οι Βρετανοί ή οι Γάλλοι. Από τη δική μου πλευρά, αυτό το βλέπω εν μέρει υποκριτικό, εν μέρει κάτι για το οποίο είμαι χαρούμενος, υπό την έννοια ότι προτιμώ μια Γερμανία διστακτική ως προς το να στέλνει στρατό εκτός συνόρων από μια Γερμανία πρόθυμη να το κάνει.

Αν δει κανείς την Ευρωπαϊκή Ένωση ως δημοκρατικό και οικονομικό μοντέλο, ελπίζω σε ένα πρότυπο που δεν θα υποτάσσει ούτε θα ταπεινώνει τα έθνη, που θα δείχνει ότι η δημοκρατία και η οικονομική ανάπτυξη είναι εφικτές ταυτόχρονα, που θα υποδεικνύει ότι ο εθνικισμός δεν είναι λύση αλλά πρόβλημα. Δεν θα είναι πιθανό, νομίζω, χωρίς τη Γαλλία. Φως στο μέλλον πιστεύω ότι υπάρχει, αν Γαλλία και Γερμανία συνεργάζονται στενά, όπως έχει υπαινιχθεί ο Εμανουέλ Μακρόν. Πρέπει να δούμε όμως αν θα ανανεωθεί τελικά ο περίφημος γαλλογερμανικός άξονας, να δούμε τι θα συμβεί με τα λαϊκιστικά κινήματα και τον φρικτό αμερικανό πρόεδρο». ●